

IV. STEKLASA:

RADOSLAV LOPAŠIĆ

HRVAŠKI ZGODOVINAR.

Dne 14. jul. pr. l. so postavili Hrvatje v Karlovcu spomenik vrlo zaslužnemu hrvaškemu zgodovinarju Radoslavu Lopašiću. Spomenik, ki ga je izdelal poznati mojster Rendić, ni samo kras domoljubnemu mestu, nego je obenem tudi izraz hvaležnosti Lopašiću, ki je napisal obširno zgodovino mesta Karlovca.

Radoslav Lopašić se je rodil 20. maja 1835 v Karlovcu od očeta Mirka, tedanjega župana in namestnega sodnika mesta Karlovca, in od matere Magdalene, roj. Dobričević. Očeta je izgubil že l. 1838., a mater 1843. ter je odzdaj zanj skrbel sorodnik mu Liberat. Lopašić je zapisal spomine prvih svojih let iz tedanjega življenja v Karlovcu. Vsled ogromne trgovine je bil Karlovec silno živahno in bogato mesto, pa so meščani bili tudi probujeni v narodnem duhu bolj nego v kateremkoli drugem mestu na Hrvaškem. Karlovška čitalnica je najstarejša na Hrvaškem. Tukaj se je zbiralo meščanstvo na zabave, ki so bile seveda vse narodne. To je na mladega Lopašića silno vplivalo, a ogenj domovinske ljubezni so netili v njem še posebej njegovi sorodniki, ki so bili vsi odločni rodoljubi. Posebno znamenito je bilo v narodnem pokretu leto 1848. Mnogi dogodki onega časa so ostali Lopašiću v spominu ves čas njegovega življenja. A v Karlovcu je takrat vse vrelo, ker je bilo to mesto tudi središče hrvaške Krajine, odkoder se je zbirala vojska za Laško in proti Ogrski. Karlovec je prvi sijajno sprejel novega bana Jelačića. Oduševljenju ni bilo ni konca ni kraja. A koliko zanimanja je imel mladi svet za narodno gardo, katero je tudi mladi Lopašić trajno spremljal na vaje! Lopašić je bil takrat učenec drugega razreda karlovske gimnazije, o kateri pa bridko toži

v svojih spominih, da je bila ponemčevalen zavod in da se je v nji naučil prav malo. Ker je bil bolehen, je preživel večji del leta 1849. na svojem posestvu v Hrčiču. Vendar pa je l. 1852. dokončal nauke na nižji karlovske gimnaziji ter se podal od tukaj v Zagreb, kjer je dovršil gimnazijo l. 1856. in se vpisal v pravoslovno akademijo, katere pa radi bolehnosti ni niti pohajal, tako da ni dovršil pravoslovnih nauk. Lopašić je poleg šolskih knjig bral vrlo mnogo drugih. Najrajši pa je prebiral Kačićev „Razgovor ugodni“. Od te knjige, ki opisuje slavo prošlih vekov iz hrvaške zgodovine, se ni mogel ločiti in naučil se je mnogo pesmi iz nje na pamet. Ko je bil že nekaj zrelejši, je z veliko izvedljivostjo bral Valvasorja. Od srbskih pisateljev pa je najbolj cenil Obradovića, posebno njegova „Priključenja“ (Prijetljaji). Zanimalo so ga tudi knjige slaveno-srbske, ali takrat jih še ni razumel. Dobil je v roke tudi Kukuljevićev „Arkiv“ za jugoslavensko povestnico. Čitanje teh knjig je odločilo o njegovem bodočem književnem delovanju na zgodovinskem polju.

Na svojem posestvu se je Lopašić v svežem zraku počasi okreпил. Tukaj je gospodaril in se bavil z občinskimi zadevami, a povrh vsega seveda tudi s hrvaško knjigo. Posebno ga je zanimala prošlost njegovega rojstnega kraja; začel je marljivo zbirati gradivo in zgodovinske podatke mesta Karlovca in okolice. Kesneje je iz tega gradiva sestavil krasno knjigo o Karlovcu. Z ustavo l. 1860. se je udeležil tudi Lopašić novega političnega pokreta, pa je bil v svojem kraju kot poznat rodoljub izvoljen za župana, kar pa ni dolgo ostal, nego je bil odstavljen radi nekega članka v tedanjih „Narodnih Novinah“. Radi takega krivičnega ravnanja višjih oblasti se je pritožil Lopašić tedanjemu

velikemu županu zagrebške županije Kukuljeviću. Le-ta je dobro poznal Lopašiča kot plemenitega domoljuba pa tudi kot marljivega nabiravca zgodovinskih spomenikov, saj si je ž njim že dalje časa dopisoval. Kukuljević ga zato priporoči v zagrebški županijski skupščini 14. februarja l. 1861. za pristava severinskega kotara, kjer je bil takrat za sodnika dr. Josip Vranicani, Lopašičev prijatelj od mladosti. Skupščina je sprejela predlog z velikim odobravanjem. In tako je postal Lopašič uradnik, in dasi je pravoslovne nauke proučil le zasebno, je vendar opravljal svojo službo na občno zadovoljnost višjih oblasti ter bil celo večkrat pohvaljen. Po smrti sodnika dr. Vranicana l. 1866. pa je bil Lopašič postavljen za kotarskega sodnika v Severinu. Kaj je bil Lopašič svojemu kotaru, ve samo tamošnji narod, ki ga je blagoslavljal ter se ga spominja še dandanes z največo hvaležnostjo. Bolj blagega, bolj pravičnega in bolj skrbnega človeka ni imel še noben kotar za svojega poglavarja. Pomagal je siromakom na vse mogoče načine, a največ skrbi je posvetil ljudskim šolam. Ni ga skoraj primera, da bi en sam političen uradnik v tako kratkem času toliko storil za šolstvo, kolikor Radoslav Lopašič. To mu je priznala celo tedanja mažaronska vlada, katera mu je bila sicer v političnem oziru vedno nasprotna.

Lopašič je kot kotarski sodnik poleg vseh svojih uradnih opravil neutrudljivo zbiral stare listine po celem svojem kotaru ter je tako nabral znamenito zbirko, iz katere je kesneje črpal podatke za zgodovino svojega rojstnega kraja. Lopašič je pokazal, kako bi se bilo dalo za domačo zgodovino ohraniti mnogo zbirk, da se je kdo višjih za to zanimal; ali zbok nemarnosti je propal marsikateri važen zgodovinski spomenik.

Kmalu nato je začel marljivi Lopašič z velikim trudom zbrano gradivo obdelavati. Že l. 1861. je napisal v „Karlovškem Viestniku“: „O karlovačkih generalih“ in „O postanku Krajine“. Kesneje je priobčil v „Glasonoši“ leta 1863.: „O Tomi Erdedu“, „O porazu Udbinjskom (1492)“, „Smrt Herbarta

Auersperga kod Radonje (1575)“, „Tomo Miklošić pisar hrvatski“. Naslednja leta priobči v istem listu: „Bitka kod Siska 1593“ i „General Juraj Lenković u Klisu 1596.“ Potem je napisal za „Leptir“ 1865: „Zrinski i Frankopan na stratištu“ (morišču). Prvo svoje samostalno delo je obelodanil l. 1866. v „Književniku“ (III. str. 477—495) pod naslovom „Cetin“. V tem delu se je pokazal Lopašič prvokrat resnobnega zgodovinarja, ki piše na temelju listin, katere je imel v „svoji zbirki“. Grad Cetin, blizu Slunja, so hoteli takrat podreti, a Lopašiču je bilo silno žal za ta spomenik hrvaške prošlosti; saj so si vendar tukaj Hrvatje dovoljno in svobodno izvolili svojega kralja iz rodovine Habsburške, Ferdinanda I., 1. januarja 1527. V tej razpravi omenja Lopašič tudi pobliznjih gradov, katerih zgodovino je kesneje preiskoval, in tudi o rodbini Frankopanov je spravil na dan marsikaj, kar je pozneje izpopolnil. Sicer pa je pokazal s tem delom osnovo za svoje bodoče delovanje.

Sreča je bila za hrvaško knjigo, da je prišel Lopašič kmalu potem v Zagreb, kjer je bil imenovan l. 1871. za podbeležnika pri zagrebški županijski oblasti. Tukaj v sredini hrvaškega književnega sveta se je Lopašič kmalu razvil v vestnega izdajatelja zgodovinskih spomenikov in vestnega delavca v zgodovinski stroki. Kot poznejši tajnik deželne vlade je mogel še ostati v Zagrebu ter porabiti ves prosti čas za urejevanje svojih zbirk in za izpopolnjenje istih iz zagrebških arhivov.

Kako vesten je bil Lopašič pri svojem književnem delu, se vidi iz tega, da je šele čez tri leta, odkar je bil v Zagrebu, napisal za „Vienac“ (l. 1874.) kratek članek „Severin“, v katerem opisuje zgodovino tega grada. L. 1875. pa je priobčil v „Viencu“ (št. 28—30) večjo razpravo „Grad Karlovac“. Ta spis je osnovan na virih ter obsega kratek pregled zgodovine karlovskega mesta. S to razpravo si je stekel Lopašič priznanje in tudi pogum za dalnje delo. Od tega časa ne mine skoraj leto, da ne bi napisal kakšne večje razprave v „Viencu“, „Matici“ in aka-

demiji. V „Viencu“ (l. 1875., št. 20. in 21.) je izšla monografija o Bosiljevu in potem o Dubovcu (l. 1876., št. 52. in 53.). Istega leta je napisal zgodovinski obraz „Nikola Jurišić v Kiseku“ („Vienac“ l. 1876., št. 23. in 24.) in „Hrvatska garda v Draždjanih“ („Vienac“ l. 1876., št. 50.). Potem je priobčil zaporedoma monografije o sledečih krajih: Ogulin, Barilović, Lipa, Kamensko, Bihać, Žumberak, Jastrebarsko, Knjžanić Turanj, Novigrad na Dobri ter „Uspomena na put u slunjskoj Krajini“. Vse to je napisal za razne tečaje „Vienca“ od l. 1877.—1883. Za vse te razprave je zajemal podatke iz svoje zbirke. Mora se priznati, da je v teh spisih zbranega prav veliko dragocenega gradiva tudi za notranje odnošaje Hrvaške v XVI. veku.

Ko se je l. 1877. preustrojila „Matica Hrvatska“, je bil v njen odbor izvoljen tudi Lopašić, pa je ostal do svoje smrti kot gospodarski podpredsednik v tem odboru. V književnem odboru „Matice Hrvatske“ se je pogostoma razpravljalo o raznih književnih predlogih in osnovah. Tudi Lopašić je marljivo sodeloval pri teh pogovorih ter se izjavil, da je pripravljen napisati zgodovino mesta Karlovca v spomin njega tristoletnega obstanka. „Matica“ je rada sprejela ponudbo, in Lopašić se je lotil težavnega dela, za katero je imel sicer zbranega že obilno gradiva v svojih poprejšnjih razpravah. Toda kmalu je izprevidel, da je treba pregledati za tako delo tudi domače arhive v Zagrebu ter arhive v Gradcu in na Dunaju. In tako je Lopašić napisal prvo svoje veliko delo, ki je brez dvoma trajne vrednosti. Ta knjiga je nov vir za zgodovinsko dobo turških bojev, a za francosko dobo je najpopolnejša in najboljša slika francoskega vladanja do dandanes. Treba je namreč vedeti, da je bil Karlovec od svoje ustanovitve leta 1579. glava hrvaške vojaške Krajine, a za časa francoske vlade glava Hrvaške v Napoleonovi Iliriji. Lopašićeva zgodovina Karlovca¹⁾ se je hitro raz-

prodala. Za Karlovčane in okolico je to najpoljudnejša knjiga. Mestno zastopstvo karlovško je odlikovalo svojega sina za to delo s častnim meščanstvom, a lani mu je postavilo iz hvaležnosti tudi spomenik. Za Karlovčane je dično, da znajo tako ceniti svoje zaslužne može.

L. 1889. je nameravala „Matica Hrvatska“ proslaviti dvestoletnico osvobojenja Like in Slavonije od turškega jarma. Lopašić se ponudi, da napiše za to proslavo zgodovinsko delo. In tako je izdala „Matica“ njegovo knjigo: „Dva hrvatska junaka — Marko Mesić i Luka Imbrišinović. Napisao R. Lopašić. Sa sedam slika.“ Zagreb 1888. Str. 167. Razume se, da sta oba junaka le glavna zastopnika boriteljev za svobodo in da nista sama rešila naroda hude sužnosti. V tej knjigi je Lopašić pokazal, da narod hrvaški tudi pod turškim jarmom ni izgubil svojega srca in narodne duše. Tudi za to knjigo je nabral pisatelj največ gradiva iz svojih listin in le malo iz že tiskanih del, kar potrjuje Smičiklas, ki se je tudi bavil s to dobo hrvaške zgodovine.

Toda Lopašiću so bili najmilejši kraji med Kolpo in Uno, in ni ga med hrvaškimi zgodovinarji, ki bi bil bolje poznal zgodovino tega dela Hrvaške nego Lopašić. Zato je tudi tako znamenito njegovo delo, katero je napisal za „Matico Hrvatsko“ pod naslovom: „Bihać i bihačka Krajina. Mjestopisne i poviestne crtice“. Sa jednom zemljopisnom kartom i sa sedamnaest slika. Zagreb 1890. Izdala „Matica Hrvatska“. Strani VIII+312. Knjigi je dodal pisatelj petnajst listin, od katerih je dvanajst hrvaških in le tri latinske; najstarejša latinska je iz l. 1271., a hrvaška iz l. 1403. V tej knjigi je opisana zgodovina Bihaća in še 23 sosednjih trdnjav. Malo je zares takih krajev, kjer bi se nahajalo na tako majhnem prostoru toliko utrjenih mestec. Sezidane so pa te trdnjave večidel v XV. veku, a v XVI. so jih

¹⁾ Karlovec. Povjest i mjestopis grada i okolice. Napisao Radoslav Lopašić. Sa slikom i grbom grada

Karlovca. U Zagrebu 1879. Str. 244+XXXII. Knjigi je priloženih 18 važnih listin; najstarejša je iz l. 1496., med njimi je 14 hrvaških in 6 latinskih.

osvojili Turki zaporedoma. Tukaj se je bil najhujši boj skozi celi XVI. vek med Turki in kristjani, dokler ni pala obrambna črta na Uni. In tako se nahaja v téj knjigi velik del krvave hrvaške zgodovine. Za to delo je Lopašić porabil tudi dotlej nepoznani arhiv grofov Blagajev v Boštajnu na Kranjskem. Grofi Babonići-Blagaji so imeli ravno okoli Une največ posestev, a ko so jih izgubili v boju s Turki, so se preselili na Kranjsko, kjer so pa pred nedavnim izumrli. Zbok mnogih čisto novih in do takrat nepoznatih podatkov je ta knjiga celo zgodovinarje strokovnjake iznenadila, in so se o njej najpovolneje izražali.

Lopašić je postal l. 1883. dopisujoči član „Jugoslovanske akademije“, ki je bila sprejela njegovo ponudbo, da izda v akademičnih publikacijah njegovo bogato zbirko listin. Tako je izšel njegov veliki zbornik za zgodovino hrvaške Krajine pod naslovom: „Spomenici hrvatske Krajine.“ Sakupio i uredio Radoslav Lopašić. U Zagrebu. I. zv. 1884. Str. XXVIII+390. Obsega listine za l. 1479—1610.; II. zv. 1885. Str. XX+345. Listina za l. 1610—1693; III. zv. 1889. Str. 480. Listine za l. 1693—1737. in v dodatku za l. 1531—1730. V III zv. je izpopolnil Lopašić oba prva zvezka z nekaterimi listinami, ki jih je kesneje našel na svojem tretjem potovanju na Dunaj. Vse te listine je zbral Lopašić že poprej v Pokupju, dokler je živel v svojem rojstnem kraju, a kesneje v Zagrebu, Ljubljani, Gradcu in na Dunaju. Nabiral pa je listine še nadalje za „Spomenik“ ter priredil „Nastavak krajiških spomenikov“, v katerih je polno hrvaških pisem za XVII. in XVIII. vek. Ta del pa dozda še ni izdan. To je danes najznamenitejša zbirka za zgodovino hrvaške Krajine. Nihče ne more pisati o turških bojih in o obrambi hrvaških in slovenskih dežel, če ne rabi tega zbornika. Pisatelj teh vrstic ga je precej izčrpal za svoje razprave o turških bojih v „Letop. Mat. Slov.“ Človek se mora zares čuditi neumorni delavnosti in veliki potrpežljivosti Lopašićevi, ki je prepisoval te listine iz zaprašenih in zamazanih papirjev, zlasti

še, ker je bil bolehen človek, kateremu je mogel prah po arhivih le škoditi. Pri nabiranju gradiva za ta zbornik je pa Lopašić prepisoval tudi še druge listine, če tudi se niso tikale vojaške Krajine, a so bile pri pri tem važne za hrvaško zgodovino. Tako so nastale nove zbirke, katere je priobčeval po navadi v „Starinah“ jugoslovanske akademije. Večjidel so to podatki za zgodovino XVI. in XVII. veka. V XV. knj. (stran 114—155.) se nahaja „Nekoliko priloga za poviest Petra Zrinskoga i Franje Frankopana“, s katerimi se osvetljujejo v marsičem notranji odnošaji kraljevine Hrvaške v teh časih. V XVII. knj. (stran 151—232.) in XIX. (str. 1—81.) so priobčeni: „Prilozi za poviest Hrvatsku XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu“, ki obsegajo dobo od l. 1529—1599., torej samo XVI. vek; nadaljevanje za XVII. vek je pa šele pripravljaj za izdanje. Ti kratki podatki o dogodkih v Slavonski Krajini (varaždinski) so za zgodovinarja, ki piše o tem času, prav praktični in porabni, ter se najde v njih marsikaj, česar ne najdemo v listinah. V XXIV knj. (str. 41—112.) je izdal: „Nove priloge za poviest urote Petra Zrinskoga i kneza Franje Krste Frankopana“, iz katerih je možno presojeti, kako je ta pokret na Hrvaškem deloval na tedanje velikaše, koliko so Hrvatje pri njem sodelovali, in kako se je razširila zarota po Hrvaškem. Slednjic je prinesla XXVI. knj. (str. 134—138.) „Hrvatski izvještaj o velikom dubrovačkom potresu“, ki je pa bržkone le prevod. V istem zvezku nam je podal Lopašić spis: „Spomenici Tržačkih Frankopana“ (str. 201—330.) Med temi spisi je največ hrvaških, ker so Frankopani sami najrajši dopisovali hrvaško, zlasti s svojimi podložniki. Lopašić je dodal temu zvezku tudi popis frankopanskih spisov v Porpetu na Laškem, pa bi bilo umestno, da jih izda akademija posebe v popolnem in točnem prepisu. Zadnji njegov spis se nahaja v XXVI. knj. (str. 162—195.) pod naslovom: „Prilozi za poviest protestanata u Hrvatskoj od g. 1557—1712.“ Protestantizem se je širil na Hrvaško iz sosednih dežel,

toda ni našel ugodnih tal. Vendar pa je njegov pojav važen za kulturno in literarno zgodovino hrvaško XVI. veka. Za „Starine“ je izročil Lopašić še dva spisa, namreč: „Spomenici o Slavoniji XVII. veka“ večjidel iz škofijskega arhiva v Zagrebu, ter „Hrvatske garde u Draždjanah i u Potsdamu.“ Akademija je priredila oba spisa za tisk, a zadnji je že izšel v „Starinah“ knj. XXVII. (str. 169—193).

Večinoma so ti spisi, katere smo dozdej naveli, izšli, še ko je Lopašić živel. Toda najznatnejše zbirke njegove, ki jih je urejal zadnja štiri leta svojega življenja, ko se je že boril s smrtjo, so ostale skoraj še vse neizdane. In ravno te kažejo neizmerno delavnost Lopašićevo. Sto in deset zvezkov rokopisa čaka še tiska, in vse to je zbral in uredil ta zares neutrudljivi zgodovinar v tridesetih letih.

Radoslav Lopašić je umrl dne 25. aprila l. 1893. Štiri leta je hudo bolehal, bival izvečine na dopustu, dokler ga niso umirovili l. 1891. Ta za njega tako žalostni čas je prinesel hrvaški knjigi pravi blagoslov. V svoji bolezni je Lopašić pregledaval, kaj je vse v svojem življenju zbral in pridobil. Začel je spise zlagati po skupinah, jih prepisoval ter prirejal za tisk. Delal je kot najbolj zdrav človek. V tem času je dovršil in izročil akademiji za tisk: „Hrvatske urbare“, t. j. zbirko v hrvaškem jeziku pisanih dogovorov o odnošajih med podložnimi in grajščaki od leta 1436. pa vse do konca XVII. veka. Ta vrlo znamenita knjiga nam nudi važnih podatkov in celo sliko o domačih prilikah hrvaškega naroda skozi več vekov. Za kulturno zgodovino se nahaja tukaj ogromno gradiva. Za to knjigo je zbral Lopašić podatke več let ter je prehodil večkrat Hrvaško od Karlovca do Jadranskega morja. A ko je zbral toliko gradiva, je napisal izcrpljive uvode ter obširno in temeljito raztolmačil te dragocene spomenike. Lopašić je po pravici trdil, da bode izdanje njegovih „Hrvatskih urbarov“ zbudilo ne samo med Hrvati, nego tudi med drugimi Slovani, veliko zanimanje. To se je zares zgodilo — toda njemu ni

bilo sojeno, da vidi delo dotiskano. Ko so se tiskale zadnje pole, ga je pobrala smrt. Delo je izšlo l. 1894. pod naslovom: „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Vol. V. Urbaria lingua croatica conscripta. Hrvatski urbari. Svezak I. Sabrao i protumačio Radoslav Lopašić. 1894. Str. VIII+484.

Če so urbarji imeli razjasniti hrvaške društvene uredbe za ves kraj od Karlovca do Jadranskega morja, ni Lopašić opustil, da z drugo knjigo ne razsvetli politične zgodovine tega kraja. „Matici Hrvatski“ je ponudil dva meseca pred svojo smrtjo znamenito delo: „Oko Kupe i Korane. Stari gradovi, monastiri, občine.“ V tej zbirki je opisal 25 mest in občin. Lopašić je name-raval izdati več takih knjig, da bi dobili tudi Hrvatje svoj „Schlösser-Buch“, kakor se je sam izjavil v dopisu „Matici Hrvatski“, pa je zares nabiral že tudi za Modruš in Vinodol potrebno gradivo. Toda smrt ga je prehitela, in ni mogel dovršiti niti prve knjige, nego je po njegovi smrti moral opisati Ozalj, Ribnik in Švarčo pisatelj Laszowski, ki je prevzel od „Matice Hrvatske“ redakcijo knjige. Izšla je pod sledečim naslovom: „Radoslav Lopašić. Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjestne crtice. Dopunio Emilij Laszowski. Sa dvadeset i tri slike i jednom zemljepisnom kartom. Zagreb. 1895. Str. XXIV+328.“ Knjiga je pisana tako kakor „Bihać i bihaćka krajina“ in ni nič manj važna za hrvaškega zgodovinarja kakor prva, saj je Lopašić v njej nakopičil toliko zgodovinskega gradiva, kolikor ga za te kraje ne bi mogli nikjer najti.

Lopašić bi bil potreboval še več let, da bi bil uredil svojo ogromno zbirko listin iz raznih stoletij. Pod zadnje je hitel z urejevanjem, ker je sam čutil svoj konec. „Prerano je prišlo“, je rekel, ko je spoznal svoje stanje in bližnjo smrt. Trudil se je posebno, da uredi svoje hrvaške spomenike „Acta croatica“, v katerih je zbranih do 600 hrvaških listin, pisanih z glagolico, cirilico in latinico, vse od l. 1288—1600. S to zbirko je hotel popolniti znano Kukuljevićevo

zbirko. Prvi zvezek je izšel v „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Vol. VI.“¹⁾ Iz te zbirke je izločil Lopašić manjšo zbirko „Poslanice hrvatske XV. i XVI. vijeka“, katero je želel izdati posebej. V tej zbirki je mnogo poročil o borbah s Turki. Tukaj so zbrana lastnoročna pisma glasovitih hrvaških junakov Nikolaja Zrinjskega, Ivana in Jurija Lenkovića, Franje Slunjskega, in dr. Lopašić je napisal za to zbirko tudi predgovor ter se je nadejal, da se bode zanje posebno zanimalo hrvaško občinstvo. Saj je vendar zanimivo, da tako znameniti ljudje, kakor zgoraj omenjeni velikaši, pa tudi še Nikolaj Jurišić, Peter Keglević in Peter Kružić pišejo le hrvaška pisma, a poslednji trije le s cirilico ali z glagolico, in da podpisujejo pisma v tujih jezikih samo hrvaško z eno ali drugo hrvaško pisavo.

Lopašić je pa zbral in uredil tudi zbirko takih listin za XVII. vek, ki so pisane že vse z latinico. S XVII. vekom preneha raba glagolice in cirilice na Hrvaškem, kakor je razvidno iz njegove zbirke „Hrvatske listine XVII. vijeka“. Lopašić je znal bolje nego kdo drugi, kje in kdaj se je rabila cirilica in glagolica na Hrvaškem, in se je namenil, da napiše razpravo tudi o tem važnem kulturnem pojavu hrvaškega naroda. Škoda, da ga je prehitela smrt. Lopašić je seveda nabiral tudi latinska pisma, posebno ona z glagolskim ali cirilskim podpisom. Tako so nastale „Poslanice hrvatske XVII. vijeka od g. 1610—1700“. Te poslanice so večjidel od uglednih in važnih oseb hrvaškega javnega življenja, pa se bode moglo iz njih izčrpati marsikaj za poznavanje notranjih odnošajev Hrvaške v XVII. veku.

Iz teh zbirk je izločil Lopašić posebno zbirko pod naslovom: „Stariji hrvatski zakoni i naredbe tičuće se narodnega gospodarstva, trgovine, ratarstva i obrta od godine 1395 pa do XVIII. vijeka.“ Tukaj se

¹⁾ Hrvatski spomenici (Acta croatica). Svezak I. (od g. 1100—1499.) „Zbirka I. Kukuljevića i R. Lopašića, popunio i za tisak priredio dr. Djuro Šurmin. Str. X+500. Zagreb. 1898.“

nahajajo naredbe poedinih občin glede gospodarstva; posebno važna je naredba iz leta 1577. o pobiranju tridesetnice v Senju, iz katere razvidimo, kakšna in kolikšna je bila takrat hrvaška trgovina po Jadranskem morju v XVI. veku. Tudi ta zbirka izide v zborniku „Acta croatica“.

Za cerkveno zgodovino hrvaških dežel je vrlo važna in že za tisk urejena Lopašićeva zbirka: „Monumenta ecclesiae graeco-orientalis in Croatia et Slavonia.“ Gradiva je zbranega za dva zvezka ter sega od leta 1595—1700. Listine se tičejo katoliške, zedinjene in nezedinjene cerkve. Ta zbirka bode brez dvoma najpopolnejša od vseh že dozdaj tiskanih.

Poleg hrvaških urbarijev je zbral Lopašić tudi latinske; zbral jih je trinajst iz raznih občin hrvaškega Primorja. Ni pa te zbirke uredil in priredil za tisk; to težavno delo čaka drugega delavca.

Bolje je uredil Lopašić ogromno zbirko „Monumenta Habsburgica“, v kateri se nahaja do 500 poslanic za hrvaško zgodovino XVI. veka. Začnó se pa spomeniki z l. 1527. ter prenehajo z letom 1600. Za samo dobo Ferdinanda I. se nahaja v zborniku do tristo listin, katere je Lopašić nabral v raznih arhivih; posebno so važne one iz tajnega arhiva na Dunaju. S to zbirko je razsvetljena hrvaška zgodovina XVI. veka do kraja. Vrlo važna je tudi zbirka: „Pisma zagrebačkim biskupom upravljena u XVII. veku“, katero je izčrpal Lopašić iz zagrebskega nadškofijskega arhiva. Zna se, da so bili zagrebski škofje za banom najvažnejši odličnjaki tudi v politični hrvaški zgodovini. Nje poprašujejo in jim poročajo domačini pa tudi tujci o raznih zgodah, zato se nahaja v takih poročilih mnogo zanimivega gradiva za zgodovino. Iz podatkov teh pisem se nam odkriva posebna slika notranjega stanja Hrvaške v XVII. veku.

Lopašić se je mnogo bavil z zgodovino Zrinjskih ter je zbral skoraj vse važnejše listine te hrvaške velikaške rodovine, a da še posebe razjasni žalostno usodo njenih poslednjih dveh članov, je priredil zbornik:

„Poslednji Zrinjski Nikola i Petar u suvremenih spomenicah.“ Listine obsegajo dobo od l. 1619—1671. V tem zborniku se nahajajo latinska in hrvaška pisma obeh Zrinjskih in njihovih služabnikov.

Med manjšimi zbirkami Lopašičevimi je vredno omeniti še naslednje: „Instrumenta comitum Babonić Blagaj (1218—1575)“ z obilnim rodoslovjem rodovine Blagajev. V tej zbirki je prepisan arhiv zadnjega Blagaja v Boštajnu na Kranjskem. Lopašič je leta 1889. nalašč obiskal tedanjega boštanjkega vlastelina, zdaj že pokojnega grofa Ljudovika Blagaja, da pregleda arhiv in da se dogovori, kako bi mogel vse listine dobiti v Zagreb na prepis. Grof je njegovi želji prav rad ustregel. Lopašič je o tem obisku napisal simpatičen članek o Boštajnu (s sliko) in o zadnjem potomcu glasovitih Babonićev, grofu Ljudoviku Blagaju (tudi s sliko) v „Viencu“ l. 1889. (str. 185—187. in 204—207). Te listine pridejo na svetlo v zborniku „Codex diplomaticus“ kakor tudi njegova druga zbirka: „Prepisi i listine srednjega veka“, ki se začne s XIII. vekom.

V arhivu bojnega ministrstva je našel Lopašič obilo gradiva za organizacijo karlovške, varaždinske in slavonske krajine, o naseljevanju naroda in o cerkvenih odnosih, pa je vse zapisal, kar je smatral za vredno, in tako je nastala zbirka „Bilješke tičuće se Krajine“.

„Pisma o odnošajih sa pograničnimi Turci u Hrvatskoj“ od l. 1620. dalje razjasnujejo razmere na Krajini, kamor so zahajali Turki tako pogostoma. Pisma so pisana vsa v hrvaškem jeziku.

V „Starinah“ knj. XXVII. (str. 216—225.) je tiskan „Izveštaj o arkivima počamši od Ogulina do mora g. 1886“. To poročilo je vrlo zanimivo ter obsega vse arhive v hrvaškem Primorju, kjer jih je preiskal Lopašič po nalogu visoke vlade. To je početak znamenitega podjetja, da se vsi arhivi združijo z deželnim, da bi tako bili lažje pristopni vsakemu raziskovavcu zgodovine. Lopašič si je v tem pogledu stekel velikih zaslug. — Po smrti Lopašičevi je izšel v zborniku

„Građa za poviest književnosti hrvatske. Knj. I., str. 39—55. Zagreb. 1897“ njegov spis „Pavao Ritter Vitezović“. Lopašič je v tem spisu prvi ocenil velike zasluge tega znamenitega moža, ki je skoraj pred 150 leti neutrudljivo in oduševljeno delal, da osvesti in zedini Hrvaško, ali je slabo uspel radi prevelike malomarnosti tedanjih svojih zemljakov. Gaj ga je v marsičem posnemal, proučivši njegova dela.

* * *

To je v kratkih potezah književno delovanje Radoslava Lopašiča. Zares kar čuditi se moramo, da je mogel v tako kratkem času toliko storiti na književnem in znanstvenem polju. Lopašič je umrl v 57. letu svoje starosti ter je delal resnobno kakih trideset let. A treba je pomisliti, da se Lopašič ni izobraževal strokovno za zgodovinarja, nego da je bil samouk; drugo, da je bil javni uradnik, ki si je moral poleg službenih opravil zares krasti čas, če je hotel svoje težke književne osnove izvesti. Mesto zabave je znal Lopašič po dokončanih službenih opravilih stikati po raznih kotih in diljah ter iskati stare zaprašene spise, ne bi li našel kaj vrednega za hrvaško zgodovino. Na ta način je zbiral stare spise po celem svojem kotaru in tudi po ostalih krajih med Uno in Kolpo. A če se še preudari, da je bil Lopašič bolehen, in da je potreboval miru po vestno dovršenem dnevnem delu, potem mu moramo priznati, da spada med najidealnejše in najbolj požrtvovalne hrvaške književnike. Imel pa je vedno isti cilj pred očmi skoz celih trideset let: delati za domovino. Hotel je razsvetliti stari mestopis Hrvaške, opisati zgodovino vseh hrvaških gradov in rodovin. To nalogo je izvršil izvrstno, pa bi ga zato lahko nazvali hrvaškega Valvasorja. Iskal pa ni niti priznanja niti odlikovanja, ker je bil silno skromen, in le prijateljska odobravanja so ga veselila. Kdor je želel kakih podatkov iz njegovih zbirk za hrvaško zgodovino, temu jih je dal z največjo radostjo, ker je hotel, da se z njegovim trudom okoristi

hrvaška knjiga. Za hrvaško zgodovino XVI. in XVII. veka je Lopašič pravi vir, kakor je Tkalčić za mesto Zagreb. Lopašič je živo veroval v bodočnost svojega naroda, bil veren drug in zvest prijatelj, a v odboru „Matice Hrvatske“ vedno na svojem mestu. Kakor je bil delaven sam, je nagovarjal vsakega na delo ter se veselil, če je kako narodno delo lepo uspelo. Bil je zares

velik domoljub. Naj ostane tudi Slovencem v blagem spominu, saj se je v svojih spisih rad oziral tudi na slovensko zgodovino, kolikor je v zvezi s hrvaško, a v zgodovinskih zbornikih je nabral mnogo podatkov o skupnem delovanju Hrvatov in Slovencev posebno v XVI. in XVII. veku, ko je bilo obema narodoma braniti domovino pred napadi skupnega sovražnika — Turka.

ROMAN ROMANOV:

ROMANCA.

„Ivan Ivanovič, če greš v daljo:
divje tam tulijo gladni volcjcé,
temne, nevarne noči so pozimske,
plašno vólčje oči se žaré . . .“

Ivan Ivanovič, če greš v daljo:
divji so roparji tam domá,
hujši so kakor jadni volkovi,
kadar jih zimski glad navdá . . .“

„Varuška, ni me strah pred volkovi,
divji roparji niso mi mar,
sredi njih pojezdim v daljo,
kjer se bojuje car . . .“

Tulijo v dalji gladni volkovi,
roparjev jata vihra . . .
Noč je legla na Ukrajino,
vranec čez njo peketa . . .

ROMAN ROMANOV:

FRAGMENT.

Divja noč je padla na zemljo.
Bliski švigajo v oblakih črnih
in čez plan drvi vihar . . .
Glasno stočejo lesovi,
hrasti vekajo kot deca borna,
strah objel zverino je togotno,
plaha bega in obupno rjove —

Divja noč je legla na srce.
Prišli so strahovi v plašnih haljah,
gledali bodočnost krohotaje,
vanjo so metali črne skale,
da je padla in se razdrobila . . .

